

הרנסנס, פ. גואצ'רדיני. האידיאולוגים של הקרמלין ומנהיגיו, הטוענים כי מכירים הם את האדם הכפוף לשררתם לפני-ילפנים, קובעים ברוממות-רוח, המותרה רישומה במחנה עצום ורב של אוהדים וחסידים, כי האדם הסובייטי הוא טיפוס-אדם חדש שלא נודע כמוהו בדבריימי האנושות, והוא פרי הדרכ-תו, טיפוחו ואילופו של משטר שאף כמוהו לא נודע עדיין בהיסטוריה. ההנחה המדרי-כה את המחבר איננה, מכל-מקום, זו של תעמלני מוסקבה, אף לא זו של שוללי המש-טר הסובייטי ושונאיו-בנפש, הפוסקים כי אין האדם הסובייטי קיים אלא בתעמולה ובדמיון והקיים הוא רק האדם הרוסי; שכן הפולשבים אינו אלא התגלמותה החדשה והעקיבה של המהות הרוסית הישנה, והאדם הסובייטי הוא בן-דמותו של האדם הרוסי מימי הצארים.

לדעת מנרט, "דמותו המסורתית של האדם הרוסי שרירה וקיימת, אך... במשך למעלה מארבע עשרות שנים איבדה הדמות הזאת אחדים מקוויה האפייניים וסיגלה לעצמה אח-רים במקומם. לפיכך מוטל עלינו לקבוע, מחד גיסא, מה הגורמים אשר, מאז המהפכה, נמחקו מאפיו של העם הרוסי, ומאידך גיסא, מה הגורמים שהתפתחו בינתיים. כמו כן צריכים אנו לעמוד על השפעות-הגומלין האפשריות בין הגורמים הללו". אין הספר דומה אפוא לספרי-המסעות המקובלים והמרו-בים כל-כך שנכתבו בידי עתונאים ותיירים; אין בו תיאור גופים ובניינים, פירוטם של הישגים ומחדלים, וניתוח המשטר ומסודתיו; צירו האחד והיחיד הוא האדם הסובייטי, והמחבר מצויד בכל כלי-העזר הנדרשים למשימתו: שליטה בשפה הרוסית, הכרת ההיסטוריה והספרות, חריפות המבט, ורצון כן לדעת יותר ויותר על אדם שהוא רוחש לו חיבה והכנה. מפתיעות האפשרויות שנית-נו למחבר לנוע בנפו, ללא הדרכה או פיקוח, בתוך ברית-המועצות, להיפגש עם אנשים פנים-אל-פנים, וגם בארבע עיניים, לבקר בתיאטרונים ובבתי-קולנוע ולהכיר את היצ-רה הספרותית החדשה, זה קצה ראשו של הקרחון הגדול הטמון מתחת למים צוננים.

הגיהנום הנאצי ועומדת בצוק העתים והמסי-בות. בכך מזכירה כתיבתו של קוזנצוב את התחירה הגדולה להכרת הסבל האנושי, שהיא מסימניה ה"קלאסיים" של ספרות רו-סיה.

י. פ.

האדם הסובייטי

העוקבים מתוך חרדה ותקות אחר המתרחש ברומניה, פולין וצ'כוסלובקיה עושים כן תוך פזילה אל שכנו הענק ממזרח, כשבלבם מקנ-נת השאלה-המשאלה: מתי תקרה כזאת גם שם? ההגיון מדרוך ומפתה לסבור כי השפע וחי-הרווחה שבאו על ברית-המועצות לאחר חמשים שנות המשטר הסובייטי, יחד עם גידול של צבא המשכילים והאינטלקטואלים עקב המהפכה התעשייתית והמדעית, יולידו בסופו של דבר את ראשית התהליך הטבעי של ליברליזציה; ועם זאת נכנע ההגיון וקו-רס שוב ושוב מול פני האמת והעובדות, המוכיחות כי חומת-הברזל של הטוטאליט-ריות איתנה וקשוחה כשהיתה ועדיין לא גיבעו בה בקיעים העשויים למוטט ולו גם נדבק אחד. המחפש הסבר למצב-עניינים מט-ריד זה ימצא חלק ממנו, אולי חלק עיקרי, בספרו של המלומד הגרמני קלאוס מנרט. המחבר יוצא להשיב על הקושיה רבת הענין והתשיבות, אם משטר טוטאליטרי, האוחז באמצעים נוקשים וברוטאליים בעקיבות, בכשרון וללא מעצורים, תוך פרק-זמן של יובל-שנים, עשוי לשנות את מהותו הנפשית של האדם שהוא רודה בו, להמיר את רכיבי אפיו באחרים, וללוש אותו באופן מוחלט וסופי בדפוסי נוסחתותיו? "אין לך אדם המכיר את נתיניו פחות משמכיר אותם שליטם; משום שבמחיצתו הם משנים מטבעם ומבכ-שים להתחפש ולהיראות שונים מכפי שהינם באמת", כתב ההיסטוריון האיטלקי בן תקופת

קלאוס מנרט: האדם הסובייטי; מגרמנית: עדנה קורנפלד; הוצאת שיקן, 1967; 390 עמ'.

מקורו. אולם תכונות האופי המקוריות מבטיחות את עתידו של המשטר הסובייטי. "האדם הרוסי לא יהיה לעולם מנומס משום שאולף נימוסים קודם זמן", אמר ז'. ז'. רוסו על מפעלו של פטר הגדול; לא חיי הרווחה, לא השפעה, לא הטכנולוגיה והמדע, ואף לא השיכבה הגדלה והחולת, המונת מיליונים כבר כיום, של אינטלקטואלים, לא יביאו את קצה של הטוטאליטריות, שכן שוררת היא בעם בעל כוח אמונה משיחית, צייתן ונוטה שכמו לסבול. יתר על כן, אין המשטר הסובייטי מודאג יותר מדי מאי-הצלחתו לממש את נוסחתו כל עוד משוכנע הוא שהאדם הנתון למרותו עתיד למלא בצייתנות אילמת את המשימות שהמשטר מטיל עליו. גם רצון-גם של אותם אינטלקטואלים, סופרים, שקולם מגיע למערב ומפיח בו תקוות, אינו אלא מצומצם ביותר בדרישותיו, כפי שהתבטא דודינצב, מחבר הרומן המפורסם "לא על הלחם לבדו"; "סבורני כי קיימת אפשרות להניח לנו, כלשחיינים צעירים, המבקשים לנסות באופן עצמאי את כוחם בשחייה. בטוח אני כי לא נטבע! אך למרבה-הצער הנני חש על גופי כל הזמן את הרצועה, בה מחזיקים לפעמים ילדים קטנים והיא מפריעה לי לשחות". כל אותם גילויים של תביעה ליתר-חירות, אומר המחבר, מווסתים ומפוקחים היטב, ועל אנשי-המערכ לדעת כי עוד שנים רבות יהיה המשטר הסובייטי כמו שהינו. יש להכיר אדם זה היטב כדי לדעת כי שינוי, אם יבוא, יהיה אך-דורק פרי החלטה של המשטר, מתוך חשבון מפקח וריאליסטי שהוא מחונן כפשרון לחשבו אולי יותר מכל משטר אחר.

י. ש.

בארץ רדופת העבר

"בארץ רדופת העבר" הוא סיכום רשמיו של עמוס אילון, ששהה שנתיים-ימים ככתב ישראלי קבוע ראשון בגרמניה בשליחות "הארץ"; שלא כספרה של וירה אלישיב, שהופיע אף הוא בשנה החולפת, משוללים

מן הספרות שקודם להפכה מצטיירת דמותו של האדם הרוסי זהפכפך, החסר איוון נפשי והנוטה לתגודות-רגש חריפות מקצה אל קצה; טוב-לב, לא בלי עזרתו של האלכוהול, ואזור, בעל אותה "נשמה רחבה" מפורסמת, גוטה תמיד למילנכוליה ולמצבי-רוח; חב-רותי ופתוח ודבק במנוגים ומסורות ישנים; שבלבו מקננת תחושת מולדת עמוקה ואהבה לגופיה, שיריה, אנשיה ועברה של "אמא רוסיה", וזאת עם תחושת ייעוד ומשיחיות ואמונה; שפוח-סבלו בלתי-נתפס כמעט, שהוא מסתפק במועט, צייתן ומקבל-מרות מתוך הכנעה ורצון עד כדי התבטלות. המשטר הסובייטי לא היה קם כמו שקם, בניגוד לתחזיות של אבות הוסיאליזם, ולא היה ניצב על מכונו זמן כה רב, בעוד עתידו לפניה, לולא היה האדם הסובייטי, ולא דווקא ארצו וכלכלתה, קרקע בשלה להצמיחו ולהבישילו. מכלול תרבות-האופי שמונה המחבר ב-אדם הסובייטי (והוא משתמש במושג המיושן כלשהו "אופי לאומי" מן הסיבה המובנת-מאליה של חוסר אפשרות לעריכת מחקר מדעי של "תרבות פוליטית") סיעע ומסייע למשטר, אם כי אחדים מהם אף מקשים עליו.

האדם הסובייטי אינו רק פרי החברה האוטוריטאטיבית אלא גם, ועוד יותר, פריה של החברה התעשייתית-הטכנוקרטית המודרנית, של ארץ-ענק שממדינת-איכרים מפרת הפכה להיות מעצמה ראשונה-במעלה בכל תחומי התרבות האנושית. כתביבים שהכתוב המשטר נתמסמסו בשטף המציאות, והחברה הסובייטית אינה אותה חברה שחזה האידיאל הפולשני; בבירת-המועצות יש פירמידה חב-רתית, מגובשת ותלולה, שבין ראשה לבסיסה פער חריף וביניהם דרגות-ביניים רבות ונבדלות. העם הרוסי הגיע עתה בהתפתחותו, לדעת המחבר, לתקופה הבורגנית; אף כי אין זו בורגנות נוסח-מעבר אלא מעין בורגנות ממלכתית, הנושאת באחריות לחיי הכלל-כלה, החברה והמדינה, ואשר אורח-חיה שונה מזה של שאר שכבות בעם. בחברה זו משיל האדם הסובייטי אט-אט חלק זה או אחר של כתונת-הכפיה שהולבש, וחוזר אל